

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

ПСИХОЛОГІЯ СВІДОМОСТІ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

ТЕЗИ

II Міжнародної науково-практичної конференції

м. Переяслав-Хмельницький, Україна

21 березня 2018 року

*****

Ministry of Education and Science of Ukraine
State Higher Educational Establishment «Pereyaslav-Khmelnytskyi State
Pedagogical University named after Hryhorii Skovoroda»

PSYCHOLOGY OF CONSCIOUSNESS: THEORY AND PRACTICE OF SCIENTIFIC RESEARCHES

THESES

International Scientific and Practical Conference

Pereyaslav-Khmelnytskyi, Ukraine

March 21, 2018

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

**«ПСИХОЛОГІЯ СВІДОМОСТІ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА
НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»**

ТЕЗИ

II Міжнародної науково-практичної конференції

21 березня 2018 року

Переяслав-Хмельницький, Україна

*****

Ministry of Education and Science of Ukraine
State Higher Educational Establishment «Pereyaslav-Khmelnyskyi State
Pedagogical University named after Hryhorii Skovoroda»

THESES

International Scientific and Practical Conference

**PSYCHOLOGY OF CONSCIOUSNESS: THEORY AND
PRACTICE OF SCIENTIFIC RESEARCHES**

March 21, 2018

Pereyaslav-Khmelnyskyi, Ukraine

*Рекомендовано до друку Вченою Радою
ДВНЗ ПХДПУ ім. Григорія Сковороди
(протокол №7 від 03.03.2018 р.)*

Редакційна колегія:

Калмикова Л.О. д.психол.н., професор, завідувач кафедри психології і педагогіки дошкільної освіти ПХДПУ ім. Григорія Сковороди; *Данилюк І.В.* д.психол.н., професор, декан факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка; *Волженцева І.В.* д. психол.н., професор кафедри психології ПХДПУ ім. Григорія Сковороди; *Лозова О.М.* д.психол.н., професор, завідувач кафедри практичної психології Інституту людини Київського університету ім. Бориса Грінченка; *Семиченко В.А.* д.психол.н., професор, професор кафедри педагогіки та психології професійної освіти Національного авіаційного університету; *Роменкова В.А.* професор факультету соціальних наук Ризька Академія педагогіки і управління освітою.

**Психологія свідомості: теорія і практика наукових дослід-
П 86 жень:** тези II міжнар. наук.-практ. конф., м. Переяслав-Хмельницький, 21 бер. 2018 р. / відп. ред. О.В. Дробот; ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – К.: Талком, 2018. – 265 с.

ISBN 978-617-7397-79-2

У збірнику подано тези доповідей учасників II Міжнародної науково-практичної конференції «Психологія свідомості: теорія і практика наукових досліджень» яка відбулася в українському науковому просторі з означеної проблематики.

УДК 159.922(082)

В сборнике представлены тезисы докладов участников II Международной научно-практической конференции «Психология сознания: теория и практика научных исследований», которая состоялась в научном пространстве Украины по обозначенной проблематике.

The abstracts of the participants of the II International scientific and practical conference are presented in the collection Conference "Psychology of Consciousness: Theory and Practice of Scientific Research" which It was held in the Ukrainian scientific space on the identified issues.

© ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди», 2018

ISBN 978-617-7397-79-2

ЗМІСТ

<u>Теоретико-методологічні проблеми свідомості як предмета психологічних досліджень</u>	8
Бочелюк В.Й. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ НА СВІДОМІСТЬ ПІДЛІТКІВ.....	8
Данилюк І. В, Ларін Д. І ФЕНОМЕН ІСТОРИЧНОЇ СВІДОМОСТІ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКО-ПСИХОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ.....	12
Дробот О.В. ПРОБЛЕМА СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОСВІДОМОСТІ СУБ'ЄКТА ДІЯЛЬНОСТІ.....	17
Пустовий С.А. МЕТОДОЛОГІЧНИЙ БАЗИС ПСИХОСЕМАНТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЗМІСТУ ПРОФЕСІЙНОЇ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ	21
Тепляков М.М. КАТЕГОРИЯ «ИДЕАЛЬНОЕ» И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФЕНОМЕНА СОЗНАНИЯ В ПСИХОЛОГИИ	24
Семиченко В.А. СИСТЕМНЫЙ ПОДХОД К АНАЛИЗУ КАТЕГОРИИ СОЗНАНИЯ .	28
Фурман А.В. СВІДОМІСТЬ ЯК ОНТОПСИХІЧНА ДІЙСНІСТЬ: СУТНІСНІ КОНТУРИ ПІЗНАННЯ	35
Шевченко Н.Ф. ФЕНОМЕН СВІДОМОСТІ: СУЧАСНІ ПСИХОЛОГІЧНІ КОНЦЕПЦІЇ	39
<u>Психологія свідомості: правові, етнічні, професійні, релігійні, регуляторні та інші аспекти</u>	43
Волеваха І.Б., Волеваха Д.С., ВПЛИВ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЧИННИКІВ НА СПРЯМОВАНІСТЬ ЕКОЛОГІЧНОГО СВІТОГЛЯДУ ОСОБИСТОСТІ	43
Волженцева І.В. ОСОЗНАНИЕ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО РЕАГИРОВАНИЯ НА РЕГУЛЯЦИЮ ПСИХИЧЕСКИХ СОСТОЯНИЙ ЛИЧНОСТИ ЭМОЦИОГЕННЫМИ СПОСОБАМИ	47
Дроздов О. Ю. ПРОЯВИ ТОПОФІЛІЇ ТА ТОПОФОБІЇ У МАСОВІЙ ГЕОПОЛІТИЧНІЙ СВІДОМОСТІ СУЧАСНИХ СТУДЕНТІВ	52
Калмиков Г. В. УСВІДОМЛЕННЯ ЯК ЧИННИК ОВОЛОДІННЯ ТА ВОЛОДІННЯ МАЙБУТНІМИ ПСИХОЛОГАМИ ПРОФЕСІЙНИМИ ЗНАННЯМИ Й ДІЯМИ	56

Каменська Н.Л., Іванова М.Д. ПСИХОСЕМАНТИЧНА ДІАГНОСТИКА ПРИХОВАНИХ МОТИВІВ ПРАЦІ СПІВРОБІТНИКІВ МИТНИХ ОРГАНІВ	60
Кудрявцева О.К. ПСИХОЛОГІНІ АСПЕКТИ СПРИЙНЯТТЯ КОЛЬОРУ В СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ БУДІВЕЛЬНОГО ДИЗАЙНЕРА	64
Музиченко І.В. ВИЗНАЧЕННЯ СТРУКТУРНИХ КОМПОНЕНТІВ ЕТНІЧНОЇ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ	66
Панов М.С. РЕКЛАМА ЯК ЗАСІБ МАНІПУЛЮВАННЯ СВІДОМІСТЮ ПІДЛІТКІВ	68
Родіна Н.В. ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ЯК РЕГУЛЯТОРНОГО АСПЕКТУ СВІДОМОСТІ У ОСІБ З ШИРОКИМ СПЕКТРОМ ДЕЗАДАПТАЦІЙНИХ ПОРУШЕНЬ	71
Сабол Д.М. ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕТНІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ЮНАКІВ ТА ЮНОК	76
Семенюта А.А. УСВІДОМЛЕННЯ ПІДЛІТКАМИ СВОГО СТАНУ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ УЯВИ	80

Знакові структури свідомості та внутрішній світ особистості: візуальні і вербальні репрезентації .....

Гусакова М.П., Фурта И.Ю. ВЛИЯНИЕ МЕНТАЛЬНОГО ОПЫТА НА ПОНИМАНИЕ ЛОГИЧЕСКИХ И ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ПАРАДОКСОВ	85
Дроздова Д.С. АРХЕТИПІНА СИМВОЛІКА ТА МЕТАФОРА ЯК СПОСОБИ ТА ФОРМИ ГЛИБИННОГО ПІЗНАННЯ	89
Калмикова Л.О. ОСМИСЛЕНІСТЬ В РОЗУМІННІ ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ МОВНИХ ЗНАНЬ	92
Крилова-Грек Ю. М. ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ ПОНЯТТЯ «ВІЙНА» В СУЧАСНОМУ МЕДІЙНОМУ ПРОСТОРІ	96
Рудницкая С.Ю., МИФ КАК ФЕНОМЕН СОЗНАНИЯ	99
Лісойван О.В. ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ СИМВОЛЬНИХ СИСТЕМ ОСОБИСТОСТІ У ПРОЦЕСІ РОБОТИ З ЖІНКАМИ В СТАНІ ДЕЗАДАПТАЦІЇ	103
Тітов І.Г. ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ УТВОРЕННЯ СВІТОГЛЯДНИХ СТРУКТУР ОСОБИСТОСТІ	107
Ткачишина О.Р. СВІДОМІСТЬ ОСОБИСТОСТІ В ПЕРІОД СУСПІЛЬНИХ ЗМІН: ХАРАКТЕРИСТИКА СТЕРЕОТИПІВ	110

Когнітивні аспекти соціалізації та самовизначення особистості	114
Большакова А.М. ЗАДОВОЛЕНІСТЬ ПОТРЕБИ У СМИСЛІ ЖИТТЯ ТА СУБ'ЄКТИВНА КАРТИНА ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ В ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ	114
Горбань Г.О. РОЛЬ АКТИВНОСТІ СУБ'ЄКТА ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ	116
Заверуха О. Я. ДЕЯКІ АСПЕКТИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ В МЕЖАХ ОСВІТНЬОГО ЗАКЛАДУ	118
Зазимко О.В. САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ В КОНТЕКСТІ ЇЇ САМОПРОЕКТУВАННЯ	121
Івашкевич Е.З., Михальчук Н.О. РІВНІ ТА ВИДИ ІНТЕЛЕКТУ ОСОБИСТОСТІ	125
Кондрашихин А.Б. КОГНИТИВНЫЕ СПОСОБНОСТИ СТУДЕНТОВ В ОСВОЕНИИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВЫХ ДОКУМЕНТОВ	129
Костюченко О.В. ПЕРЦЕПТИВНА АКТИВНІСТЬ У СКЛАДІ МЕДІАПЕРЦЕПТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ЯК ФАКТОР СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ	133
Косянчук С.В. СОЦІАЛІЗАЦІЯ ТА САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ: АПРЕЙДЕРИ ПРОЦЕСУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ	138
Панченко В.О., Фера С.В. АКМЕОПСИХОЛОГІЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК УМОВА ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ У КОНТЕКСТІ ЇЇ ПРОФЕСІЙНО-ДІЯЛЬНОЇ СФЕРИ	142
Семенюк Н. С. ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ ЧИННИКІВ НА ПРОФЕСІЙНИЙ АСПЕКТ ТА ЖИТТЄВІ ОРІЄНТАЦІЇ МЕДИКІВ	145
Храбан І. А., Храбан Т. Е. ОСОБЛИВОСТІ РОЗПОВСЮДЖЕННЯ НЕПРАВДИВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ	149
Холод О.М. КОГНІЦІЯ В МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ	153
Ющенко І. М. АДАПТИВНА Ф-ЦІЯ ПОКАЗНОГО СПОЖИВАННЯ У ПІДЛІТКІВ	158
<u>Розвиток мовної свідомості особистості .....</u>	162
Івашкевич Е.Е. АДАПТАЦІЯ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ МЕХАНІЗМ СТАНОВЛЕННЯ МОВНОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕРЕКЛАДАЧА	162
Савчин О.М. РОЗПОВІДІ РІЗНОЇ ТИПІЗАЦІЇ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ МОВНОЇ СВІДОМОСТІ МАЛЕНЬКОЇ ОСОБИСТОСТІ	166

Якушко К.Г РОЗВИТОК МОВНОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ АГРОІНЖЕНЕРІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	170
<u>Розвиток свідомості на різних етапах онтогенезу в умовах освітнього середовища .....</u>	172
Войтко О.К. ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ТЕРМИНОЛОГИЯ КАК ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО СОЗНАНИЯ СТУДЕНТОВ	172
Дроздова М. А. СОЦІАЛЬНІ УЯВЛЕННЯ ПРО БЕЗПЕКУ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У БУДЕННІЙ СВІДОМОСТІ ЧЕРНІГІВСЬКИХ СТУДЕНТІВ	175
Примак Ю.В., ПРОФЕСІЙНА САМОСВІДОМІСТЬ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ЖІНОЧОЇ СТАТІ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ	183
Рахманов В.О. РОЗВИТОК СВІДОМОСТІ МАЙБУТНЬОГО ІНЖЕНЕРА В УМОВАХ ОСВІТНЬО-ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ	186
Роменкова В. ПРОБЛЕМА СТРУКТУРЫ САМОСОЗНАНИЯ И ОСОБЕННОСТИ ЕГО ФОРМИРОВАНИЯ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА	190
<u>Свідоме й несвідоме: проблема співвідношення в психічній організації індивіда</u>	193
Хомич Г.О., Войченко О.В., СВІДОМЕ ТА НЕСВІДОМЕ У ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ	193
<u>Самосвідомість і рефлексивна самоорганізація особистості</u>	197
Білоус О.В. ОСОБЛИВОСТІ САМОРЕГУЛЯЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ХІМІЇ В ПРОЦЕСІ РОЗВ'ЯЗАННЯ ЗАДАЧ	197
Бондар Л.В. РЕФЛЕКСІЯ ЯК УМОВА УСПІШНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ	200
Доценко В.В., Ларіонов С.О. САМООРГАНІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ РЕСУРС СТРЕСОСТІЙКОСТІ	205
Дятленко Н.М. РОЗВИТОК САМОПОВАГИ У ДОШКІЛЬНИКІВ: ФОРМУВАЛЬНИЙ ЕТАП	209
Зарецька О.О. РЕФЛЕКСИВНИЙ АСПЕКТ САМОПРОЕКТУВАННЯ ДОРΟΣЛОЇ ОСОБИСТОСТІ	212
Кобильченко В. В. САМОПІЗНАННЯ ЯК СКЛАДНА ІНТЕГРАТИВНА ВЛАСТИВІСТЬ ОСОБИСТОСТІ	216

Красильников И.А. КОНФЛИКТНОГЕННОСТЬ ЛИЧНОСТИ КАК ПРОБЛЕМА САМОСОЗНАНИЯ	219
Лаптева Н.Л. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗМІСТУ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ НА ПРИКЛАДІ ДИНАМІЧНИХ ТЕОРІЙ	223
Малько Т.В., Ніколаєв Л.О. ДОВІРА ДО СЕБЕ ЯК ФЕНОМЕН РЕФЛЕКСИВНОЇ САМООРГАНІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ	227
Омельченко М. РЕФЛЕКСІЙНИЙ КОМПОНЕНТУ СВІДОМЛЕНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДОШКІЛЬНИКА ІЗ ТИПОВИМ ТА ЗАТРИМАНИМ РОЗВИТКОМ	231
Поплавский Н.Н., Полешук Ю.А. МОТИВАЦИОННАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ У СТУДЕНТОВ	236
Радько О.В. ТАНЦЮВАЛЬНО-РУХОВА ТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ СПРИЙНЯТТЯ ПОЗИТИВНОГО Я-ОБРАЗУ ОСОБИСТОСТІ	239
Савченко О. В. МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕФЛЕКСІЇ. СВОЄРІДНІСТЬ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ	242
Яковицька Л.С. РЕФЛЕКСІЯ ЯК ЧИННИК САМОРЕАЛІЗАЦІЇ У НАУКОВО-ТЕХНІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	246
<u>Ментальні репрезентації й міфотворчість у соціокультурному просторі України та інших країн.....</u>	249
Акімова Н.В. МІФ ПРО ПСИХОЛОГІВ НА УКРАЇНСЬКИХ САЙТАХ НОВИН.....	249
Афанасьева Т., Мазниченко М. МИФОЛОГИЧЕСКИЕ ИСКАЖЕНИЯ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРИЕМСТВЕННОСТИ В ОБРАЗОВАНИИ	252
Новикова Г. ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЕ ИЗУЧЕНИЕ МИФОЛОГИЗИРОВАННЫХ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ ПЕДАГОГОВ.....	256
Тюников Ю. ПСИХОЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ МИФОЛОГИЗАЦИИ.....	260

Кандидат психологічних наук, доцент кафедри методики та психології дошкільної і початкової освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна

РОЗВИТОК САМОПОВАГИ У ДОШКІЛЬНИКІВ: ФОРМУВАЛЬНИЙ ЕТАП

Актуальність проблеми розвитку самоповаги в ранньому онтогенезі обумовлена соціальним замовленням на реформування та оновлення освіти, необхідністю модернізації її цілей та цінностей, оновлення змісту, вдосконалення навчально-виховних технологій. Особливого значення вказана проблема набуває у зв'язку із специфікою віку дітей старшого дошкільного віку – певною сталістю когнітивних психічних процесів з одного боку і високою активністю самосвідомості по набуттю, збереженню та підсиленню позитивних переживань щодо «Я» - з іншого.

Сформувати у дошкільника ціннісне ставлення до себе як до суб'єкта предметно-практичної діяльності та спілкування означає сприяти розвитку його позитивного Я-образу (самостійного, вмілого, старанного, результативного, до якого позитивно ставляться інші, який позитивно ставиться до інших) (Кононко О.Л., 2000). Об'єктом уваги вихователя дошкільного освітнього закладу повинні стати когнітивні та емоційні компоненти самосвідомості, процеси самопізнання та самоусвідомлення дитини. Важливо оптимізувати ставлення дитини до себе за рахунок гармонізації тенденцій до самовираження, визнання значущими дорослими та здатності до елементарного самозбереження. Контекстом виховання самоповаги може слугувати як різноманітна предметно-практична та художня діяльність дошкільника (малювання, ліплення, виконання завдань, виготовлення поробок, трудові доручення), так і його спілкування з дорослими та однолітками (Дятленко Н.М., 2016).

На першому етапі роботи з розвитку самоповаги у дітей старшого дошкільного віку варто реалізувати загальні підходи щодо підвищення

самоусвідомлення, вироблення ставлення та підвищення обізнаності дітей щодо свого «Я», вирішуючи при цьому такі завдання:

1. *Підвищення обізнаності* дітей щодо поваги до інших людей та самоповаги, акцентування уваги на значущих якостях, з якими може бути пов'язане шанобливе ставлення. Основним методом має слугувати вільна розмова з дошкільниками із включенням ігор, психогімнастичних вправ, малювання, читання творів художньої літератури, обговоренням ситуацій. Тематами таких розмов можуть бути: «Що означає поважати інших людей?», «Кого ти поважаєш і як люди про це дізнаються?», «Я шаную себе!» та ін.

2. *Вироблення у дитини уявлення про себе як успішного суб'єкта предметно-практичної діяльності та спілкування.* Це завдання може реалізовуватися через збагачення індивідуального досвіду дітей в контексті їхнього діалогічного спілкування з дорослим, сприяння кожній дитині у досягненні нею успіху. Паралельно варто створювати сприятливі умови для забезпечення успіху операційної сторони діяльності: пропонувати шаблони, помітки, зразки, спрощені способи виконання, тощо. Все це повинно допомогти дитині бути самостійною, старанною, доводити розпочату справу до кінця, виконувати виріб якісно.

3. *Розвиток процесів самопізнання дітей.* Доцільно провести серію спеціальних занять, спрямованих на підвищення інтересу дошкільника до себе, свого внутрішнього світу, концентрації уваги на своїх особливостях. Основним методом також може бути бесіда, яка відрізняється діалогічним характером і дає можливість завдяки аргументації впливати на внутрішню позицію вихованця. Оскільки звернення до свого „Я” вимагає достатньої рефлексивності, яка у дошкільників лише починає функціонувати, бесіди повинні включати прийоми з опредмечування думок через малювання, аплікацію, ігрові вправи. Варто з дітьми поговорити на такі теми: «Це „Я”, „Я” і моя родина», «Мої уподобання», «Ким я мрію стати», «Я – майстер!».

На другому етапі розвивальну роботу варто спрямувати на підвищення значущості базових особистісних цінностей (бути самостійними, старанними,

доводити розпочату справу до кінця), вироблення уміння досліджуваних самовиражатися. У контексті зазначеного напрямку доцільно сконцентрувати розвивальні впливи на три основні вектори: а) просвітницьку роботу з дітьми, мета якої у роз'ясненні значущості та важливості окремої якості (повинна вестися у формі діалогу та включати елементи аргументації когнітивно-емоційної моделі); б) вправлення дітей у способах виділення, усвідомлення та утвердження себе у зв'язку з цією якістю; в) комплекс заходів, спрямованих на підвищення рівня самоусвідомлення себе у зв'язку із виявленими якостями та активізація позитивних переживань: самосхвалення, радості за себе, задоволеності собою, гордості (Бех І.Д., 2003).

На третьому етапі роботи варто звернути особливу увагу на дітей, що характеризуються мінімальним рівнем розвитку самоповаги (дуже залежні від дорослих, мають низькі домагання та необґрунтовану занижену самооцінку, постійно претендують на емоційну підтримку, переважають мотиви уникнення неспіху, нездатні хоча б до мінімального самозахисту).

Наші дослідження проблеми виховання самоповаги у дошкільників показали, що завдяки використаній системі комплексного виховання, відбуваються суттєві зрушення в розвитку самоповаги дошкільників: зростає кількість дітей із високим та оптимальним рівнем самоповаги, підвищується збалансованість окремих її сторін. Найбільш ефективною описана методика виявилася щодо дітей із мінімальним рівнем розвитку самоповаги.

Література:

1. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн.1.: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. – К.: Либідь, 2003. – 2003. – 280 с.
2. Дятленко Н.М. Розвиток самоповаги у дітей (дошкільний вік): [Монографія] / Наталія Михайлівна Дятленко – Харків: Діса плюс, 2016. – 208 с.

3. Кононко О.Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільників (Системний підхід): [Монографія] / Олена Леонтіївна Кононко – К.: Стилос, 2000. – 336 с.

Зарецька О.О.

кандидат філологічних наук, провідний науковий співробітник

Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України

м. Київ, Україна

РЕФЛЕКСИВНИЙ АСПЕКТ САМОПРОЕКТУВАННЯ ДОРΟΣЛОЇ ОСОБИСТОСТІ

У дослідженні самопроєктування особистості рефлексивний аспект є одним з визначаючих. Усвідомлення простору можливого і рефлексія власної ситуації вибору є необхідною передумовою створення власних життєвого і особистісного проєктів (Чепелева, 2017: 16). Сам момент зародження задуму самопроєкту рідко вдається відрефлексувати і реконструювати з достатньою ймовірністю через невизначеність самого задуму, що обумовлює спрямованість вектора рефлексії не на конкретний задум, а на динаміку його міграцій (Рудницькая, 2017: 30).

На віковій групі дорослих нами було проведено емпіричне дослідження всього комплексу уявлень дорослої людини про самопроєктування. *Метою* даної роботи є осмислення результатів спостереження за рефлексією дорослою людиною власного самопроєктування, а також аналіз психологічних особливостей і динаміки цього явища. *Об'єктом* дослідження були зразки індивідуальних дискурсів самопроєктування, що вибудовувалися дослідником за матеріалами проведеного пролонгованого опитування. Під час on-line опитування учасникам було запропоновано близько 20 питань стосовно різних аспектів самопроєктування у людини, відповідаючи на які вони фактично реалізували наративну практику того спрямування, яке цікавило дослідника.

За матеріалами опитування було виявлено несформованість самого поняття «самопроєкт» (незалежно від терміну для позначення цієї категорії) у